

GORAN POTOČNIK ČERNE

Podreditev

(Poizkus sinergije Hobbesovega in Rousseaujevega mišljenja prehoda iz naravnega v civilno stanje)

I. Oris koncepta.

Pričujoči zapis se bo poigraval s strukturo politične misli, razpete med teoretskimi vozli Thomasa Hobbesa na eni strani in J. J. Rousseauja na drugi, natančneje s tistima deloma, ki zadevata prehod iz naravnega v civilno stanje.

Ključni pomen bo nosil pojem "podreditev", ki ga bo na poti konceptualizacije doletelo kar nekaj premen.

Konceptualizacija je krivulja afirmiranja pomena. Postopek zaobsega privzemanje, dodajanje in izločevanje določenih pomenov vsebin, skratka povsebovanje tistega, kar mora biti na začetku vsakega razpravljanja privzeto le v votli obliki, torej prazno vsakega določenega pomena.¹ Zato predvidevam, da bo postopek afirmacije pripeljal do bolj ali manj trdne strukture izbir in odklonov pomenov kot nekakšne logike razporejanja in določanja mesta pomenov znotraj lastne strukture.

¹ Pomen kot pomen je vedno lebdeč in ni nikdar v odsotnosti. Zato je tudi privzeti pojem "podreditev" poln takih lebdečih pomenov. Pri konceptualizaciji gre za to, da se za potrebe igre teorije in iz potreb igre teorije označene pomene naredi za določne – čim manj lebdeče.

1. Afirmiranje pomena.

Krivulja afirmiranja pomena je s svojim začetkom nujno, po logiki vsakega začenjanja teoretiziranja započena v razprtost² leksema, v nosilca predhodne zbirke različnih lebdečih pomenov. Vse, kar se dogaja naknadno, je stvar igre teorije in se povnanja kot zapiranje razprtosti leksema. Za te potrebe se nekatere pomene, ki jih leksem ponuja v razprtosti, privzame. Druge, iz pomenskih okolij drugih leksemov, ki se zaradi bližine igre prav tako razprejo, doda, in tretje, ki motijo sliko koncepta ali celo prekinjajo proces mišljenja koncepta, se izloči. Vsi ti pomeni, presejani skozi sito igre teorije, postanejo določni³ in naselijo notranje polje "podreditve"⁴.

1.1. Podreditev prvič. Leksemska analiza.

Operacija, ki začrta **prvo smer krivulje**, je privzemanje **etimološko** določene pomenske vsebine. Po slovenskem etimološkem slovarju **leksem** "podrediti" pomeni "postavljati v vrsto", "razporejati". To je dobesedni prevod nemškega leksema "unterordnen"; "unter-" ("pod") in "ordnen" ("postavljati v vrsto", "razporejati"). Osnovni pomen, ki ga leksem "podrediti" prinese z vpisom v teoretični zapis, je, da se nekaj oziroma več teh nekaj postavi v vrsto, se jih razporedi in se jih, na kar napeljuje predpona "pod-", pomnoži z istim koeficientom. Postavi se jih "pod isto streho", kar je pomen nemškega "unterstellen".

Sestavna dela leksema "podreditev", "pod-" in "urejenost" s privzetimi in dodanimi pomeni vsak zase predstavljata dva nivoja, ki zamejujeta **tridimenzionalni prostor** gibanja koncepta "podreditev".

Najbolj osnovno potezo tej zamejenosti daje

a. **horizontalni nivo**. "Postaviti v vrsto" prepušča enonivojskost osnovnega pomena "podreditve", in sicer **nivo reda**. Vsak element tega nivoja je urejen glede na vse ostale elemente. Gibanje povezav pa je omejeno zgolj na drsenje, na dimenzijo ploskve.

b. Privzemanje nekaterih drugih lebdečih pomenov leksema "unterordnen" horizontalnemu nivoju reda približa vertikalno os. Os, ki v ploskovno določanje mesta posamičnega elementa glede na vse ostale vpelje princip hierarhije. Pomeni znotraj pomenskega okolja "unterordnen" v zaporedju 'sich einfügen' (pomen, katerega poudarek zdrsi od 'vključiti se' k 'prilagoditi se'), 'abhängig

² Razprtost je stanje transparence in možnost uporabe (reformuliranja) pomenov iz pomenskega okolja določenega leksema.

³ Pomeni kljub določnosti ohranjajo primesi lebdenja. To je pogoj igri fleksibilnosti koncepta, katerega naseljujejo.

⁴ Notranje polje je jedro koncepta, medtem ko je zunanje polje območje sevanja vpliva koncepta in v razmerju do afirmiranih pomenov notranjega polja deluje kot delavnica oziroma prisvajanje novih pomenov, ki se naknadno afirmirajo v notranje polje. Uvodno poglavje Oris koncepta je v večjem delu analiza prav te delavnice prisvajanja.

machen' ('vzpostaviti odvisnost', ki zgolj urejenosti vsakega elementa z vsemi drugimi daje pečat 'razmerja' in ploskovno drsenje povezav spreminja v prostorsko pretakanje) in 'ihm untergeben' ('razmerju' daje ime 'podreditev' in smer proti 'nekomu') nakazujejo **vertikalni nivo** ali **nivo premoči**.

Dejansko pa je pretakanje razmerja **moči** še vedno ujeto v enonivojskost reda, je še vedno drsenje, ki sicer v sebi skriva princip hierarhizacije – možnost vzpostavitve vertikalnega nivoja, ne more pa ga udejaniti. Sama moč kot taka ni dovolj, potrebna je **pre-moč**, potrebna je predpona pre-. Pomene, ki v "podreditev" afirmirajo pre-moč, nosi pomensko okolje leksema "podvreči" – vzpostaviti tako razmerje moči med dvema elementoma nivoja reda, da je en element v položaju, ko se mora podrediti zahtevi drugega elementa. Uklonitev – vrženje pod mesto, od koder ta zahteva prihaja, nosilca tega mesta označi kot močnejšega, kot nosilca premoči. Definicija premoči kot hierarhično pretakanje moči se organizira okoli pomenske vsebine, vpeljane z zaporednim nizom pomenov, razbranih znotraj nemškega ustreznika "unterwerfen": 'besiegen' ('premagati'), 'bezwingen' ('obvladati'), 'untertan machen' ('podvreči kaj'), 'sich ergeben' ('vdati se') in 'unterjochen' ('podjarmiti').

S to zadnjo afirmacijo pomen "podreditev" preide pod **območje zakona**, v območje, kjer je red premoč in premoč red. A preden se dotaknem območja zakona, je treba najprej obdelati nekatera druga območja, prehode med njimi in vzgibe, ki te prehode omogočajo, ter elemente – akterje prehodov, ki s prehajanji dobivajo vedno bolj jasno podobo.

1.2 Svoboda ? kaos ? red. Nekaj ? entiteta/podobnik. Samota ? osuplost ? prepoznavna.

Na "podreditev" je kot logična predpostavka pripeta neurejena in med seboj nepovezana množica mnogih **nekaj** – **območje svobode**, znotraj katere se, prav tako logično nujno, nahaja možnost vzpostavitve mreže povezanosti razpršenih elementov. Nujnost sliši na ime **naravnost**. Območje svobode prične drseti v **območje reda**, ko naravnost enega elementa v drugem elementu prepozna **isto**. Element prepoznavanja istega je **entiteta**. Prepoznavna v svobodo mnogih nekaj vpelje red entitet. Nekaj je element, ki ne prepoznavna, ampak zgolj je. Okolje, kjer najbolje uspeva, je **samota**. Območje, kjer vlada samota, pa je območje svobode, območje odsotnosti prepoznavne istega. Med območji reda in svobode je vrinjeno fluidno **medobmočje kaosa**, ki je na eni strani z dvema krakoma vraščeno v območje svobode, na drugi pa se izžareva v območje reda. Za izžarevanje potrebno energetska napetost pridobiva iz slutenja istega. Razlika med slutenjem in prepoznavanjem je razlika med potencialnim (kaosom) in aktivnim (redom). Red je usmerjenost množice pogledov v isto točko, v vsem entitetam skupno potezo. Ta deluje kot težnost in posamične entitete

povleče skupaj. Kaos pa je pravzaprav **osupli pogled**, ki ponikne v samozadostne podobe mnogih nekaj, ko se ti medsebojno srečajo in eden v drugem zaslutijo **podobnika** – nosilca istega. Red osupli pogled odpravi s pretočno mrežo medsebojnega učinkovanja. Mreža skanalizira, utiri posamične v posebno zapičene poglede in posebnemu prida značaj skupnega, občega. Tako so ti pogledi znotraj reda očiščeni osuplosti, poti učinkovanja med podobniki pa določene z vzpostavljenimi kanali.

Prehod med območjem svobode in območjem reda se kaže kot transformacija mnogih nekaj, medsebojno neodvisnih in samih na sebi samozadostnih, v mrežo dvojnih kanalov, vpeto v množico entitet, ki – kadar prepoznavajo – drugo entiteto vedno prepoznajo kot podobnika. Prehod med svobodo in redom je tudi prehod od vase zakrivljenega občutenja samote preko razpršene osuplosti nad istim in kanaliziranja te osuplosti do podvojene prepoznave istega.

1.2.1 Naravnost.

Stanje svobode pa je že v osnovi prešito z dvema naravnostma: naravnostjo entitete na samo sebe kot **samoohranitev** in naravnostjo entitete na drugo entiteto – podobnika kot **sočutje**. Ta dva prešitka, nujno razumljena kot ambivalentno utripajoč par, sta dva obraza slutenja istega oziroma tista dva kraka, ki sta kot kaos vraščena v območje svobode. Osuplost pogleda entitete je prav trk skrbi zase in skrbi za podobnika.

1.2.2 Nagonska struktura naravnosti.

1.2.2.1 Skopični nagon.

Na prvi pogled se zdi, da je le ena naravnost, namreč sočutje, tista, ki vsebuje dovolj energetskega naboja za transformacijo območja svobode skozi medobmočje kaosa v območje reda. Sočutje samozadostne, samotne nekaj povleče skupaj skozi pogled, ki obvisi na trpečem nekaj. Mreža entitet, vzpostavljena s tem pogledom, se **identificira** z njegovo bolečino in ga prepozna kot trpečega podobnika. Identifikacija z bolečino podobnika vzpostavi **bližino**. A zgolj s strani bolečine sprovcirana identifikacija ne bi zagotavljala dolgotrajne in trdne bližine. Taka bližina bi bila kratkega diha. Ko bi minila bolečina, bi izginili tudi vsi pogoji za vzdrževanje bližine. Da bi se bližina spet vzpostavila, bi bila potrebna ponovna pojavitev bolečine. To pa bi pomenilo, da bi med kratkotrajnimi obdobji bližine vladala razmeroma dolga obdobja samote, ki bi bila le občasno motena z naključnimi pojavitvami osuplosti. Tako naravnano sočutje pa ne bi posedovalo zadostne količine naboja, da bi območje svobode zanihalo in ga sčasoma prevesilo v območje reda. Nedovoljšnje nihanje

pa je *status quo*, ki se ni sposoben preseči. A stanje politične stvari pač govori, da je *status quo* moral biti presežen. Vprašanje je torej samo, kako? Problem je nerešljiv, če se naravnost razume kot naključno, kot nekaj, kar je zavito vase in se prebudi le v določeni okoliščini – ob prisotnosti trpečega podobnika. Naravnost mora biti razumljena kot **vztrajnost**, kot brezpogojna permanentnost. Vztrajnost, ki je nepretrgoma naravnana in glede svoje aktivnosti neodvisna od predmetov naravnanja⁵, pa je bistvena lastnost **nagona**. Kar pomeni, da vzgib naravnosti leži znotraj nagonskega. Ta vzgib je po svoji konstituciji **pritisk** in je stalno v **preži** za podobnikom (kot potencialnim nosilcem bolečine). Bližino zagotavlja zaradi svoje konstitucije in ne zaradi konstitucijske poteze (bolečine) podobnika. Drugače povedano, to pomeni, da je bližina stanje prežanja, ki v prvi vrsti ni odvisno od bolečinske napolnjenosti podobnika, pač pa od pritiska, ki je kot rentgen permanentno naravnana v konstitucijo podobnika. Odkritje bolečine vendarle kondenzira sled ugodja kot zaporedje trenutnih sprostitvev pritiska. In to zaporedje se kaže kot sočutje in daje vtis naključnosti. A pod to navideznostjo nagon stalno preži in entitete vleče skupaj skozi pogled. To mu tudi daje ime: **skopični nagon**. Prav tako podeljuje ime naravnosti: **voajerizem**.

1.2.2.2 Destruktivni nagon.

A tudi naravnost samoohranitve premore dovolj energetske nabitosti za transformacijo območja svobode v območje reda. Samoohranitev kot druga naravnost entitete je zaradi delovanja voajerizma ujeta v niti bližine. Tu trči ob podobnika in v njem prepozna isto ter se s tem istim **identificira**. Le da tokrat ne gre več za identifikacijo z bolečino, temveč za identifikacijo s **potrebo po preživetju**⁶. Entiteta kot nosilka potrebe po preživetju v drugi entiteti prepozna nosilko te iste potrebe. Soprisotnost iste potrebe v dveh entitetah med njiju postavi razmerje podobnosti – naravnosti v isti cilj. A ravno ta podobnost zaplete njuno razmerje do te mere, da razmerje podobnosti zdrsne v razmerje konkurenčnosti. Soprisotnost potrebe po preživetju v korake ene entitete vpleta korake druge entitete. Zato se medsebojno prepoznavata kot **oviri**. Kanal med entitetama je tako vzpostavljen.

Potreba po preživetju je tista poteza konstitucije podobnika, na katero se ta kanal pripne. V kanal se umesti naravnost. Bolj natančno povedano, umesti jo tisto, kar jo dela vztrajnostno. To pa je nagon. Nagon v razmerju konkurenčnosti prepozna strukturo svojega odvoda pritiska in se kot bistvena pritiklina pripne na razmerje konkurenčnosti ter zaplet korakov razvozla v **izničenje** ovire – v sled ugodja. A smer izničenja ne poteka le v smeri od entitete

⁵ Ne pa glede svoje naravnosti.

⁶ Potreba je tu razumljena prav tako kot konstitucijska poteza podobnika.

navzven. Možno je, da priteče tudi iz vseh drugih elementov mreže v entiteto. Glede na lastno naravnost entitete ji produkt te naravnosti – identifikacija s podobnikom – prišepetava, da je potreba podobnika preprosto ista kot njena potreba. Tako entiteta kot nosilka naravnosti samoohranitve, v katero je infiltriran nagon kot njen vzgib, prisotnost podobnika dojamе kot nevarnost lastnega izničenja. Zato vse z nagonom določene sile preživetja usmeri proti podobniku – potencialnemu izničevalcu nje same – in ga pri izničenju poskuša prehiteti. Nagon, ki preživetje ene entitete zagotavlja z izničenjem druge, je **destruktivni nagon**.

Groza pred izničitveno silo podobnika spoji v svobodi samozadostne nekaj v nerazdružljivo telo nezaupanja. Množica entitet, katerih medsebojni trki so posledica le v en cilj usmerjenega destruktivnega nagona – v izničenje vseh ostalih podobnikov – je ujeta v **stanje vojne**.

1.2.3 Stanje vojne.

V območje reda sta vpletena tako izničenje kot voajerstvo. V to območje vnašata jasnost razmerij: Če je gostota območja reda premosorazmerna izničenju, je velikost območja reda sorazmerna voajerstvu. Če voajerstvo zagotavlja bližino, izničenje poskuša počistiti to bližino. Če izničenje distribuira bolečino, je to niša, v katero se lahko umesti voajerski pogled. Krog s središčem v dveh naravnostih entitete je na ta način zapolnjen in mreža medsebojnega učinkovanja vzpostavljena.

1.2.3.1 Moč.

Zaradi razmerja podobnosti v horizontalnem nivoju reda je stanje vojne, kot se izkazuje, namreč v izničenju vseh, **nekončno**. Enakost med podobniki je dvakratno zakodirana. Prvič z **odsotnostjo razlike moči** med podobniki; sila izničenja je ostalim silam izničenja podobna po tem, da jih ne more absolutno preseči, saj je njena moč v radiju vseh ostalih moči, kar se izkazuje kot **nemoč** moči. In drugič z **dvokanalno medsebojno nagonsko naravnostjo**. Ta vzdržuje hkrati bližino in hkrati napetost izničevanja, nemoč moči pa te napetosti ne more prekiniti.

Logika samoohranitve kot destruktivni nagon sicer vodi v fizično izničenje podobnika. A to gotovosti preživetja ne poveča. Prvič, ker se vedno od nekje pojavi nov podobnik, drugič, ker bi bilo treba za absolutno gotovost izničiti vse podobnike, in tretjič, ker množično medsebojno izničevanje prej kot o superiornosti govori o lahkoti telesnega izničenja. To zadnje pa pomeni, da je lahko nosilec destruktivnega nagona z enako lahkoto, kot izničuje, izničen tudi sam, in da toliko bolj kot izničuje, toliko bolj se povečuje verjetnost, da bo izničen.

Samoohranitev, vodena z destruktivnim vzgibom, je torej ujeta v dve tesno prepletajoči se skrajnosti: izničiti in biti izničen. Območje reda je prežeto s strahom pred lastnim izničenjem in nezadostno telesno silo, nemočjo doseči izničenje podobnika. Ko se brezizhodnost te situacije dodobra vraste v gosto množico med sabo bojujočih se podobnikov, prične stanje vojne dobivati nove razsežnosti. Sproži se **dialektika moči**.

1.2.3.2 Premoč.

Potreba po premoči iz nemoči iztisne moč.⁷ Kajti ne smemo pozabiti, da je nosilec destruktivnega nagona tudi nosilec skopičnega nagona. Ta pa zahteva živega, bolečinsko napolnjenega, in ne izničnega podobnika. Skopični nagon z intervencijo v nagonsko strukturo samoohranitve njeno zapletenost same vase razplete tako, da prekrije destruktivni nagon in ga s tem oškoduje za ugodje – izničenje podobnika. Ali povedano v govorici moči: Voajerizem enakost nemoči konča tako, da iz nemoči iztisne moč. A moč, ki ni več utemeljena na fizični, telesni sili, temveč moč, ki si prisvoji znakovni naboj, kar pomeni, da fizično komunikacijo nadomesti z znakovno. Moč kot premoč znakov prebije težnostno polje enakosti. Na izpraznjeno mesto enakosti pa stopi novo ime razmerja dveh elementov: **podreditev**⁸. Ko prvega podobnika drugi podobnik na osnovi znakov moči prepozna kot močnejšega, se mu podredi.

1.3 Podreditev drugič.

Z nastopom podreditve afirmacija pomena preide **iz dvodimenzionalnega drsenja v tridimenzionalno pretakanje**. V nivo reda se navpično umesti nivo moči.

To za sabo potegne kar nekaj premen. Območje reda preide v območje **zakona**. Pogoj prepoznave močnejšega ni več podobnik, ta je nosilec istega, temveč **drugi** kot nosilec premoči, kot nosilec **instance avtoritete**, ki **izreka** zahtevo: "Ukloni se!" Elementi nivoja so sicer še vedno v stalnem relacijskem razmerju moči, le da boj, ki poteka med njimi, ni več boj na življenje in smrt, temveč boj, ki se na določeni točki prekine in skristalizira v podreditev. Posameznik drugega posameznika prepozna kot močnejšega in se mu podredi. "**Podrediti se**" pa dokončno ubesedi tisto tendenco, ki se v tem zapisu nakazuje že s prevzemom nekaterih pomenov iz pomenskih okolij leksemov "unterordenen" in "unterwerfen". Kot tendenca refleksivnosti pa se razkrije v dajanju večje pomembnosti energetskim vsebinam entitet kot pa konstitucijskim potezam podobnikov.

⁷ Potreba po premoči je potreba, ki jo narekuje nagonsko prestrukturirana samoohranitev.

⁸ Podreditev kot izvleček pomenov iz različnih pomenskih okoli. Glej zgoraj.

Kar pomeni naslednje: Posameznik se objektivno podredi drugemu, podredi se njegovemu izreku zakona in ugodi njegovi zahtevi po prepoznanju kot močnejšemu. A struktura objektivne podreditve zakriva potlačitev destruktivnega nagona, kar vso težo podreditve prenese na pleča podrejajočega se. Narek podreditve prihaja iz njega samega. Podrejajoči se ne podredi znakom premoči kot takim, ti s svojo pojavitvijo le pripravijo primeren teren, na katerem ga njegovi lastni vzvodi pahnejo v podreditev. Konstitucija **jaza** ob pojavitvi znakov premoči v njih prepozna strukturo instance avtoritete in jo napolni z vsebino **nadjaza**: "Ukloni se!" Šele takrat znaki premoči podrejajočemu se spregovorijo v njegovem jeziku, kar ga pahne v podreditev po vzorcu, ki je vpet na mesto razmerja med jazom in nadjazom.

Podreditev je torej v osnovi dejanje posameznikove uklonitve samemu sebi. Drugi tu deluje le kot medij strukture nadjaza, ki povnanji notranje razmerje moči. Kot formalni vložek zapolnitve tega povnanjenega razmerja se kot zadnja premena v podreditev afirmira **subjekt**, tisti, ki je sam v sebi postavljen pod. Njegov ustroj kroji stanje **nelagodja**.

